

İlâhî oluşuran asılların baba, oğul (kelâm) ve ruhtan (hayat) meydana geldiğine, her birinin özel bir cevheri olmakla birlikte onları umumi bir cevherin birleştirdiğine inandıklarını ifade etmiştir. Asılların mahiyeti hakkında bu mezheplerin farklı görüşlere sahip bulunduğunu belirten Ebû İsâ el-Verrâk, Nestûriyye'nin teslîs inancının, kadîm cevherin uknûmlarla aynı olduğunu ifade ettikleri halde onun muhtelif (heterojen) tabiatlı oluşunu kabul etmemelerini çelişkili bularak eleştirir (*er-Red 'ale't-teşlîs*, s. 76). Ebû İsâ el-Verrâk, Nestûriyye'nin Mesîh'in Tanrı'nın ezeli kelâmı ile Meryem'den doğan insandan meydana geldiğine, onun iki cevher, iki asıl ve bir iradesinin bulunduğu inandıklarını aktarmıştır. Nestûrîler Mesîh'teki kadîm cevherin "kelime", hâdis cevherin Meryem'den doğan insan, kadîm uknûmun yine "kelime", hâdis uknûmun ise yine Meryem'den doğan beşer olduğunu kabul eder (*a.g.e.*, s. 72).

Bâkılânî de teslîs anlayışında asılları bir araya getiren cevherin mahiyetine ilişkin olarak Ya'kûbiyye ve Nestûriyye'nin, "Cevher asıllardan farklı bir şey değildir" iddiaları ve Melkâiyye'nin, "Cevher asıllardan farklıdır" şeklindeki inançları arasındaki çelişkiye dikkat çeker (*et-Temhid*, s. 82-83). Bâkılânî, Nestûriyye'nin İsâ'nın mahiyetiyle ilgili görüşünü ezeli kelâmın beşerle birleşmesi, yani suyun şarap ve sütle karışması şeklinde aktarmış, İsâ'da gerçekleştiğini iddia ettikleri birleşme veya bir tür karışmanın ancak temas etme ve yapışık olmakla imkân dahiline girdiğinden hareketle bu hususların cisimler için söz konusu olabileceğini, fakat kadîm olan "kelime" için düşünülmemeyeceğini belirtmiştir, dolayısıyla böyle bir birleşme gerçekleşmeyecektir (*a.g.e.*, s. 86-89).

Kâdî Abdülcebbar, teslîsi oluşuran cevher ve asılların mahiyet ve ilişkilerine benzer eleştiriler getirdikten sonra üç hıristiyan mezhebinin de oğulun Mesîh olarak isimlendirilen bir şahısla birleştiği, onun insanların günahı için çarımha gerildiği ve öldürüldüğü hususunda görüş birliğine varıldığını belirtmiş (*el-Muğnî*, V, 80-81), Nestûriyye'nin Mesîh'in kadîm ve yaratılmış olmak üzere iki cevhere ve iki asla sahip bulunduğu ve haçta gerilme olayının Mesîh'in ilâhî değil beşerî yönünün gerçekleştiğine inandıklarını aktarmıştır. Onlara göre Mesîh'teki ittihad irade yönünden gerçekleşmiştir. Kâdî Abdülcebbar, onların bu ittihad anlayışını şöyle eleştirir: Bu durumda ya Allah Teâlâ Mesîh'in iradesiyle diler yahut Mesîh Allah'ın bir mahalde

bulunmayan mevcut iradesiyle diler veya her ikisi de irade konusunda hiçbir şekilde ihtilâfa düşmeyerek diler, yahut da ikisinin biri diğerinin dilediğinden başkasını dilemez. Ancak bu ihtimallerin hiçbirini Allah hakkında düşünülemez (*a.g.e.*, V, 115-120).

İbn Hazm, üç mezhebin teslîs inancına bilinen eleştirileri yönelttikten sonra Nestûriyye'nin Mesîh'te ilâhî olanla beşerî olanın zeytin yağıyla suyun karışması gibi bir araya geldiği, böyle bir karışımda suyun da zeytin yağının da kendi özelliklerini koruduğu şeklindeki inançlarını tutarlı bulmaz. İbn Hazm böyle bir algılayışın ve benzetmenin doğru olmadığını, bu tür bir birleşme veya karışmanın beşerî olanın ilâhî olana mekân teşkil etmesini, Tanrı ile insanın birbirlerine cevher-araz konumunda bulunmasını gerektireceğini, bu hususların ancak cisimler için söz konusu edilebileceğini söyleyerek karşı çıkar (*el-Faşl*, I, 53-54).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû İsâ el-Verrâk, *er-Red 'ale't-teşlîs* (nşr. D. Thomas, *Anti-Christian Polemic in Early Islam* içinde), Cambridge 1992, s. 72-76; Bâkılânî, *et-Temhid* (Ebû Rîde), s. 82-83, 86-89; Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğnî*, V, 80-81, 115-120; İbn Hazm, *el-Faşl*, I, 53-54; Şehristânî, *el-Milel* (Kılânî), I, 224-225; W. F. Ainsworth, *Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea and Armenia*, London 1842, II, 223; A. Grant, *Nasturiler ya da Kayıp Boylar* (trc. Meral Barış), İsvç 1994; Cuinet, II, 769; E. Tisserant, *Hulûsa târîhiyye li'l-kenesetî'l-Keldâniyye* (trc. Süleyman Sâîğ), Musul 1939, s. 44-47; R. Janin, *Les églises orientales et les rites orientaux*, Paris 1955, s. 410-420; A. S. Atiya, *A History of Eastern Christianity*, London 1968, s. 247, 254, 290-296; J. Joseph, *The Nestorians and their Muslim Neighbours*, Princeton 1961; K. Bihlmeyer – H. Tuchle, *I ve IV. Yüzyullarda Hıristiyanlık* (trc. Antun Görâl), İstanbul 1972, s. 34-36; C. A. Frazee, *Catholics and Sultans: The Church and the Ottoman Empire (1453-1923)*, London-New York 1983, s. 56; Francis Dvornik, *Konsiller Tarihi: İznik'ten II. Vatikan'a* (trc. Mehmet Aydın), Ankara 1990, s. 12-14; Mehmet Çevik, "Büyük Devletlerin Doğu Anadolu ve Kuzey Irak Politikalarında Bir Başka Unsurlar: Nesturiler", *Beşinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri: Değişen Dünya Dengeleri İçinde Askerî ve Stratejik Açılarda Türkiye*, Ankara 1996, I, 88-100; Kadir Albayrak, *Keldânîler ve Nasturiler*, Ankara 1997, s. 67-92; D. L. Edwards, *Christianity: The First Two Thousand Years*, London 1997, II, 237-110; Elbir Günay – Harun Güngör, *Türk Din Tarihi*, Kayseri 1998, s. 180-184; Hassan b. Talal, *Christianity in the Arab World*, London 1998, s. 87; Ahmet Yaşar Ocak, *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, İstanbul 2000, s. 79-81; S. P. Brock, "The 'Nestorian' Church: A Lamentable Misnomer", *Bulletin of the John Rylands University Library*

of Manchester, LXXVIII/3, Manchester 1996, s. 30-35; Yonca Anzerlioğlu, "XIX. Yüzyıl ve Sonrasında Nasturi Hıristiyanlarının Faaliyetleri", *TY*, XVIII/134 (1998), s. 181; B. Nikitine, "Nestûrîler", *İA*, IX, 207-212; B. Holberg, "Nastûriyyün", *El²* (İng.), VII, 1030-1033; M. J. Costelloe, "Nestorian Church", *New Catholic Encyclopedia*, Washington 1967, X, 343-346; P. T. Camelot, "Nestorianism", *a.e.*, X, 346-347; M. Moosa, "Nestorian Church", *ER*, X, 369-372.

KADİR ALBAYRAK

NEŞÂT-I İSFAHÂNÎ

(نشاط إصفهانی)

Mîrzâ Abdülvehhâb
Neşât Mu'temedüdevle İsfahânî
(ö. 1244/1829)

İranlı şair ve münşî.

1175 (1761) yılında İsfahan'da doğdu. Aslen Fars bölgesinin Cehrum şehriden olup büyük babası Abdülvehhâb İsfahan'da valilik yapmıştı. İyi bir eğitim alan Neşât Arapça ve Türkçe öğrendi. Ayrıca neshta'lik ve şikestede kendini kabul ettirdi. Şiir söylemeye başladıktan sonra İsfahan'da ortaya çıkan "bâzgeşt-i edebî" (edebiyatta geri dönüş) akımının savunucularından biri oldu. Evini bu akımın mensuplarına açarak geleneksel tarzda şiirlerin söylendiği ve tartışmaların yapıldığı bir edebiyat mahfili haline getirdi. Ailesinden kalan zengin mirası bu yolda harcıyıp geçimini ancak yazdığı methiyelerle sağlayacak duruma geldi. 1803'te Tahran'a giderek Feth Ali Şah'ın sarayında debir olarak görev başlandı. Bu sırada "Mu'temedü'd-devle" lakabını aldı ve Dîvân-ü-resâil'in başına getirildi. Devlet fermanlarını, şahın mektuplarını, akidnâmeleri ve hânedanla ilgili birçok yazışmayı kaleme aldı. Saraya bu yakınlığı devlet işlerinde daha aktif görevlere gelmesini sağladı. 1818 yılında I. Napolyon ile görüşmek üzere Paris'e gönderilen heyetin içinde yer aldı. Daha sonra Bâhârz ve Gûrîler isyanını bastırmakla görevlendirildi. 1822'de Afgan isyanını bastırma görevini de başarıyla yerine getirdi. Şiire düşkün olan Feth Ali Şah'ın edebî meclislerinin vazgeçilmez şairlerinden olan Neşât ömrünün sonuna kadar Tahran'da yaşadı ve 5 Zilhicce 1244'te (8 Haziran 1829) burada vefat etti.

Neşât'ın eserlerinin tamamı *Gencîne-i Neşât* adı altında 1266'da (1850) ve Nâsirüddin Şah'ın emriyle 1281'de (1864) Tahran'da yayımlanmış, ayrıca Hüseyin Nehâî tarafından neşredilmiştir (Tahran 1337 hş.). Eser dîbâceler, hutbeler, vakıfnâmeler, akidnâmeler; kasideler, kıtalar; Feth

Ali Şah'ın mektup ve fermanları; kendisinin şaha ve şehzadelere yazdığı mektuplar; diğer şiirleri, edebî kıta ve ahlâkî hikâyelerden oluşmaktadır. Şiirdeki üslubu sade ve akıcı görünüş de zaman zaman kullandığı Arapça cümleler, yer verdiği edebî sanatlar, alışılmamış terkipler ve kafiye tekrarlarıyla dolu manzumeler yazmaktan kendini alamamış, kasidede Sabâ-yı Kâşânî'yi, felsefî ve tasavvufî yönü ağır basan gazellerinde Hâfız-ı Şîrâzî'yi taklit etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Neşât-ı İsfahânî, *Gencine* (nşr. Hüseyin Nehâî), Tahran 1337 hş., neşredenin girişi, s. 6-30; Hidâyet, *Riyyâzü'l-Ârifîn*, Tahran 1888, s. 313-321; Rızâzâde-i Şafak, *Târîh-i Edebiyyât-ı Berâyî Debîristânâhâ*, Tahran 1324 hş., s. 379-381; a.mlf., *Târîh-i Edebiyyât-ı İrân*, Tahran 1352 hş., s. 583-586; Tebrîzî, *Reyhânâtü'l-edebe*, VII, 75-176; Browne, *LHP*, IV, 311; Rypka, *HIL*, s. 327-328; Bânû Nusret Tecrübekâr, *Sebk-i Şî'r der 'Asr-ı Kâcârîyye*, Tahran 1350 hş., s. 75-79; Yahyâ Âryanpür, *Ez Şabâ tâ Nimâ*, Tahran 1351 hş., I, 29-35; Hasan-e Fasâî, *History of Persia under Qajar Rule* (trc. H. Busse), London 1977, s. 131, 145, 172, 191; Mehmet Kanar, *Çağdaş İrân Edebiyatının Doğuşu ve Gelişmesi* (doktora tezi, 1979), İÜ Ed. Fak. Arap-Fars Filolojisi, s. 398-399; Bahâr, *Sebkşînâsi*, Tahran 1370 hş., III, 331-332; Mehdî Bâmdâd, *Şerh-i Hâl-i Ricâl-i İrân*, Tahran 1371 hş., II, 318-320.

MEHMET KANAR

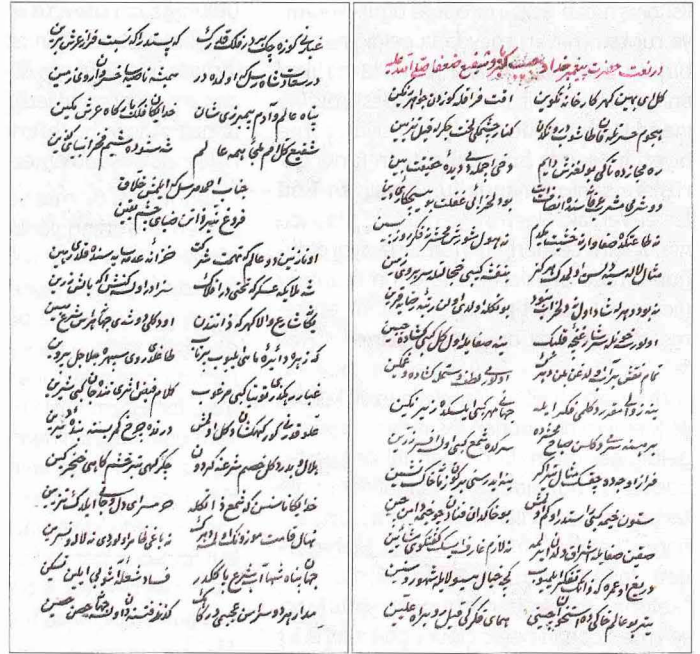
NEŞÂTÎ

(نشاطی)

(ö. 1085/1674)

Sebk-i Hindî üslubunun önemli temsilcilerinden, divan şairi.

XVII. yüzyılın başlarında doğduğu tahmin edilmektedir. Edirneli olup adı Ahmed Dede ve Neşâtî Süleyman Dede şeklinde ananlar da vardır. Sâkıb Dede'nin verdiği bilgilerden onun asil bir aileye mensup olup genç yaşta çeşitli ilimleri öğrendiği ve aynı zamanda şeyhi olan Gelibolu Mevlevîhânesi post-nişini Ağazâde Mehmed Dede'den çok istifade ettiği öğrenilmektedir. Neşâtî, şeyhinin vefatından sonra seyahate çıkarak bir müddet Konya ve İstanbul'da kalıp tekrar Edirne'ye döndü. 1081 (1670) yılında Edirne Mevlevîhânesi şeyhliğine tayin edildi. Burada dört yıl şeyhlik yaptı, tekkeyi tamir ettirdi ve bu görevde iken vefat edip Murâdiye Camii hazinesine defnedildi. Neşâtî'nin ölümü üzerine aralarında Nâbî, Nazîm, Reşîd, Dâniş ve Fasîh Ahmed Dede'nin de bulunduğu pek çok şair tarih düşürmüş, Ammecizâde Rüşdü Mehmed Efendi'nin söylediği, "Fevtini gûş edicek Rüşdî dedi târîhin / Bezmi-i gülzâr-ı naîm

Neşâtî divanından iki sayfa (Millet Ktp., Ali Emrî Efendi, Manzum, nr. 449, vr. 6b-7)

ola Neşâtî'ye makâm" mısraları şairin mezar taşına yazılmıştır. Tezkiresini Neşâtî hayatta iken tamamlayan Seyyid Mehmed Rızâ, Neşâtî'nin Nef'î'yi izlediğini, şiirlerinin son derece akıcı, neşeli ve ârif kimselelerin gönlüne göre olduğunu bildirir. Yine çağdaşı ve yakın arkadaşı Güftî, Neşâtî'den her sözünde nükteler bulunan, iç dünyası anlamlar hazinesine benzeyen, Anadolu'nun değişik söyleyişli bir şairi olarak söz etmektedir.

Sağlam bir dile ve zarif bir üslûba sahip olan Neşâtî'nin şiirlerinde titiz bir sanatkârın derinliği ve duygulu ifadesi görülür. Kısa ve öz yazmayı tercih eden, rediflere çok yer veren şair kelimeleri seçerek ve âdetâ tartarak kullanmıştır. Samimi bir eda ile aşkı terennüm ettiği şiirlerinin çoğu kaside tarzında olmasına rağmen asıl başarısını gazel sahasında göstermiştir. Bir şiirinde "aşk rindî" olduğunu söyleyen şairin rindâne söyleyişlerinin Nedîm'in ufkunu açtığı söylenebilir. Neşâtî anlatımının renkliliği, aşkı ve tasavvufî neşvesiyle dünyaya karşı kayıtsız, bir dervişlik havasını yansıtan şiirlerine yer yer canlı bir tablo görüntüsü kazandırmıştır. Hayal inceliği, lirizm, samimiyet ve zarafetin ön planda olması onun şiirlerinin başta gelen özelliklerindedir. Gazellerinde sıkça kullandığı tasavvuf kavramları bile hayallerle süslü bir zenginlik taşır. Gazellerinden yansıyan hüznün canlılığı dikkate alındığında bir melâl şairi kabul edilebilecek özellikler gösterir.

Bir Mevlevî şeyhi olmasına, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî için şiirler yazmasına rağmen Neşâtî'de bağlı bulunduğu tarikatin ve genel anlamda tasavvufun belirgin bir anlatımına rastlanmaz. Hatta onun klasik mânada mutasavvıf bir şair olmadığı, birçok divan şairinde görüldüğü üzere tasavvufun mecazlarından yararlandığı, böylece şiirlerinin ana teması olan aşk duygusuna derinlik ve incelik kazandırdığı ifade edilmektedir. Ayrıca önde gelen sebk-i Hindî temsilcilerinden biri olarak görülmele birlikte bu üslubun bütün şiirlerine hâkim olduğunu söylemek mümkün değildir. Nazîre yazmayı âdetâ alışkanlık haline getirdiğini söyleyen şairin manzumelerinin önemli bir kısmını nazîrelerle oluşturur. Yaşadığı dönemden başlayarak kendi gazellerine de pek çok nazîre yazılmıştır. Şiire dair görüşlerini dile getirirken en çok anlam ve söz unsurları üzerinde durmuş, bilhassa mânânın mükemmelliğine önem vermiş ve bunun en önemli aracı olan sözün "pak" olması gerektiğini vurgulamıştır.

Neşâtî kasidede Nef'î'den, gazelde Nâilî-i Kadîm, Fehîm-i Kadîm gibi isimlerden etkilenmiştir. Kasidelerinin birçoğu ile Nef'î'nin kasideleri arasında vezin, kafiye ve redif birliği vardır; duygularda, hayallerde ve söyleyişte de önemli yakınlıkları görülmektedir. Hatta üstat kabul ettiği şairlere karşı övünmesinin kaynağı Nef'î etkisine bağlanabilir. Şiirlerinde övgü ile bahsettiği diğer Türk şairleri içinde Necâtî, Bâkî, Sabrî, Bahâî Mehmed Efendi ve Emrullah Emrî bulunmaktadır. İrân şairleri arasında ise aynı zamanda sebk-i Hindî'nin önemli temsilcilerinden olan Örfî-i Şîrâzî, Kelîm-i Kâ-